

Forfatter: Andersen, H. C.

Titel: Hvad gamle Johanne fortalte

Citation: Andersen, H. C.: "Hvad gamle Johanne fortalte", i *H.C. Andersens Eventyr bd. VII kritisk udg. efter de originale eventyrhæfter med varianter ved Erik Dal*, C. A. Reitzel, 1990, s. 367. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-hcaeventyr07val-shoot-idm139890591967616/facsimile.pdf> (tilgået 18. september 2021)

Anvendt udgave: H.C. Andersens Eventyr bd. VII kritisk udg. efter de originale eventyrhæfter med varianter ved Erik Dal

Nye Eventyr og Historier

Tredie Række. Anden Samling. 1872

(NEH 10-72)

Hvad gamle Johanne fortalte

Hvad gamle Johanne fortalte tryktes første gang i NEH 10-72, der udkom 23.11.1872.

Eventyret er skrevet i København i september 1872 og blev A.s sidste. I Dagbøger 16.9.1872 hedder det: »Hjemme om Aftenen, gnaven skrev paa »Det suser gennem det gamle Træ« (IX 332). Derefter lå arbejdet stille nogle dage, men 21.9. blev det genoptaget, og da havde eventyret fået sin endelige titel: »skrev paa Hvad gamle Johanne fortalte« (ib. 334). Dagen efter tog A ud til familien Melchior's landsted Rolighed, og her fortæller Dagbøger 23.9.: »Det begynder at blive koldt; jeg fryser paa min Stue; her har jeg sidst næsten hele Dagen opfyldt af Historien, (Hvad gamle Johanne fortæller), før Middags Tid Kl 4 sluttede jeg den. Læste den efter Bordet og var selv glad ved den poetiske Duft og Stemning der er kommet i den, jeg gik over til Læssøe [: maleren Thorald Læssøe] for at læse den for ham men der var »Aaen og Havet« [: forfatteren Thomas Lange] jeg vilde ikke strax have min friske Digtning kritiseret og jeg vendte om« (ib. 334f). 24.9. læste han det op for familien Henriques og havde isvrigt nær mistet det og *Portaglen*, idet han inden oplæsningen hos Henriques havde tabt manuskripterne i Vincents restauration, hvor de dog var blevet fundet. Derefter skriver han: »Jeg opgav at høre »Lohengrin«, gik hjem, men for anden Gang i hele mit Liv, købte jeg her hjemme en halv Flaske Champagne, jeg havde saa stor Lyst til den og drak den under Afskrivningen (og Rettelserne) af Hvad gamle Johanne fortalte« (ib. 335). 26.9. fortæller han i et brev fru Scavenius: »Siden jeg kom hjem har jeg ikke ret følt mig vel, mit Humour har ikke været ved det gamle. Melchior's fik mig derfor igjen ud paa »Rolighed« hvorfra jeg først er kommet ind igjen i forgaars, Veiret er kommet i sit kolde fugtige Hjerne, den hele Stemning deraf og af mit eget Sind, har jeg imidlertid lagt ned i en ny Historie: *Hvad gamle Johanne fortalte*; de som have hørt den sige at den er den meest poetiske af de Historier og Eventyr jeg har skrevet i Sommer og som Deres Naade har hørt« (utrykt, H.C.Andersens Hus, Odense; her citeret efter Buket 296).

28.9. noterer han i *Dagbøger*: »sidder hjernene og afskriver »gamle Johanne« (IX 337); 30.9. læste han det hos Collins; 2.10. gav han det til afskrivning, og 7.10. hedder det endelig: »Alleve[re] Eventyr og Historier til Trykkeriet« (ib. 339).

Eventyret bygger på en barndomsrindring om en mand om hvem det blev fortalt, at han som ung havde været udenlands. Da hans kæreste ikke kunne udholde længslen efter ham, var hun gået til en klog kone, der havde anvendt den i eventyret omtalte metode med gryden til at få ham hjem (Bemærkninger 31). Denne overtro er iflg. Hans Ellekilde (*A-iana* 2 rk. III 129) kun beskrevet i Thiele² III 187, hvor den er stedfæstet til Fyn. Derfor mener Ellekilde, at kilden er Thieles ven A, som på sin side har haft den fra den i Bemærkninger nævnte anonyme gamle kone. Tage Høeg 158 peger desuden på et litterært forbillede, nemlig E.T.A.Hoffmanns *Der goldne Topf*, hvor Veronika søger at vende Anselmus' hjerte til sig ved, at heksen koger tryllemidler sammen i sin gryde. Men i og med at Tage Høeg selv nævner, at A anvender Hoffmann i ændret form, må A.s egen bemærkning om, at eventyret bygger på en barndomsrindring, siges at være mere sandsynlig. Iøvrigt har A brugt motivet med den kloge kone og gryden i *Imp*, hvor Fulvia koger urter for at kalde Giuseppe hjem til Teresa (31f; 308), samt i *KES*, hvor Maria bebrejder sin mand, at han har ladet sig hverve til soldat: »Kjendte jeg Dig ikke bedre, vilde jeg troe, at Du ude havde givet dit Hjerte bort, og at hun der havde Gryden paa at kaage efter Dig, derfor lider Du af Uro« (57). Modsat eventyret gør han dog hverken i *Imp* eller *KES* op med overtroen. Se iøvrigt ndf.

Udover at bygge på en barndomsrindring er beskrivelsen af Iver Ølsses hjem endnu en – sidste – skildring af A.s eget barndomshjem, hvad der ikke mindst afspejles i den religiøse samtale om liv og død, jvf. ndf. Endvidere er eventyret endnu en variation over motivet med den modfaldne frier, som A hyppigt har behandlet bl.a. i *Under Piletræet* (se ovf. s. 154).

180.4-5 *den gamle Johanne*] Johanne Marie Jantzen, f. Libensche (ca. 1759-1827), jvf. brev fra A.s moder til sønnen 13.10.1827: »Da jeg veed at Du fordem interesserte Dig meget for gamle Johanne som var hos Bunkeflods maan jeg lade dig vide, at hun ved Døden er afgaaet« (*H.C.Andersens Moder. En Brevveksling*, ved Sv. Larsen. 1947.28). Se iøvrigt *Buket* 309 ff. – **7** *Kongevien*] 1795-1813 blev Nyborg landevej, der oprindeligt førtes ind til Odense nord for åen ad Sankt Jørgensgade, flytter til sin nuværende placering syd for åen. – **8** *mørkbart*] *tejneldende*. – **18** *Muskedomsere*] dunhammere, *Typha latifolia*. – **19** *Bukkeblade*

de] *Menyanthes trifoliata*. – **23** *Lykkens Bø*] iflg. folketroen er svalen en lykkefugl, jvf. Folk og Fauna II 242.

181.7-9 *en Raune ... sig selv*] sml. *Alt paa sin rette Plads* (II 250.4-9 m. note). – **23** *Opskrift*] skriftlig optegnelse af mundtlig overlevering. – **27-28** *Mangt et godt ... Maren*] jvf. Levnedsbogen: »Hos mine Forældre kom imellem en gammel Kone fra Hospitalet og fik Levningerne af vort tarvelige Bord« (27). Denne gamle kone kan iflg. Topsøe-Jensen muligvis være ovennævnte Johanne Marie Jantzen (Levnedsbogen 236, Buket 310).

182.10 *Fjerding*] $\frac{1}{4}$ tønde. – **13** *Rent og net var der i Huset*] jvf. Bøgh: »Om sin Moder fortalte han mig, at hun tog sig omhyggeligt af sit Hus og holdt det i ypperlig Orden; der var altid meget rent« (7). – **14** *Balsamspise*] formentlig en art af *Impatiens balsamina*, ofte benævnelse for Flittig-Lise. – **14** *Navneklud*] klud med fx alfabetet og talrækken broderet som lære- og mønsterklud for senere håndarbejde; blev ofte indrammet og ophængt som pynt. – **15** *Bindebrev*] brev indeholdende gåder som gives en på navnedagen, hvorved modtageren forpligtes til at give en gave eller et gilde, hvis gåderne ikke gættes. Iflg. Bøgh lavede A.s fader bindebrev, som naboerne beundrede (5). – **22** *Hold paa ... Vor Herre*] sml. *De Vises Sten* (IV 98.26-27 m. note), BEG III 295 samt Henriks spøgefulde variant i Meer end Perler og Guld: »Herre, spis en Boeuf! man maa ikke give tabt! hvem holder paa Ecn, naar man ikke holder selv« (1849; SS X 415); jvf. også Kunstens Dannevirke (1848; SS X 307), Paa Langebro (1864; SS XI 178) og MLE II 276 ff. – **30** *Væk*] gået.

183.22 *Sorg*] bekymring. – **34** *isvæde*] kunne få lov til.

184.1 *sorrigfuld*] sorgfuld. – **21** ff. Sm. MLE, hvor faderen lukker Bibelen med ordene: »Christus har været et Menneske, som vi, men et usædvanligt Menneske«, hvorefter moderen forfærdedes og brast i gråd (I 38) samt Bøghs tilføjelse baseret på A.s mundtlige beretning om, at moderen »saa trak sin Dreng med sig ud i et Tørvehus, hvor hun kastede sit Forklæde over ham og sagde: »Det var Djævelen, der var i vores Stue og sagde det, Hans Christian, det var ikke Din Fader, og Du skal glemme Hvad han har sagt, for det mente han ikke.« Saa grød de begge To og bad Fadervor med hinanden« (Bøgh 6).

185.5 *Troløshed*] forlovede. – **5** *Pælebutter*] eg. en der hugger pæle til. – **7** *Thorvaldsen*] Bertel T. (1770-1844), da. billedhugger. – **20-21** *de sorte klædte i Ovsstrækket fra Sørgekaruten*] jvf. forældrenes seng, som var fremstillet af en grevelig katafalk og hvor sortklædte lister stadig mindede om dens oprindelse (MLE I 27). – **26** *Stine*] antagelig også tegnet over Johanne Marie Jantzen, der »var bekendt for at kunne spaae, ja selv hexe« (Levnedsbogen 27, jvf. Buket 310 f). – **28** *Sot*] sygdom. – *ør*] må. – **29** *uden*] undtagen.

188.2 *Persajern*] pressestrygejern. – 12 *yndelige*] yndige. – 13 *tage Muskatten*] blive soldat; musket; flintebæsse.

189.30 *Ska[ff]erne*] gik rundt og indbød til gilde; ved gildet stod de for opvarningen, bød velkomme, dansede den første dans med bruden osv.

191.43-192.3 *Elses Børnebarn ... den gamle Mand*] sml. børnene der råber efter A.s sindssyge farfar (MLE I 35).

Portnøglen

Portnøglen blev trykt første gang i NEH 10-72, der udkom 23.11.1872.

Eventyret er påbegyndt under et ophold på familien Henriques' landsted Petershøj i Klampenborg, 2.8.1872 fortæller A i et brev fru Melchior: »Jeg nedskriver flere Momenter til et nyt Eventyr: *Portnøglen*, men den vil ikke her forme sig, dog faaer jeg nok Bugt med det, er jeg først i Rolighed paa »Rolighed« (Reumert 185). Denne antagelse holdt stik, selv om han i et brev fra Rolighed 5.8. fortæller fru Scavenius på Basnæs: »Jeg har begyndt paa et nyt Eventyr, *Portnøglen*, men jeg faaer det nok ikke ret paa Papiret før jeg er i Ro paa det hjemlige Basnæs; bliver denne nye Historie, som jeg ønsker den, da vil jeg ved Juletid kunde udsende et nyt lille Hefte, indeholdende *Tante Tansfins*. – *Eventyrbogen – Løppen og Professorens – Portnøglen*« (utrykt, H.C.Andersens Hus, Odense, her citeret efter A-jana 2 stk. I 237f). 9.8. hedder det så i Dagbøger: »Skrevet paa *Portnøglen*« (IX 316); 11.8.: »Gik tidlig op og skrev paa »*Portnøglen*« (IX 317); 12.8.: »Slutted »*Portnøglen*« (ib.). Og 15.8. kunne han læse eventyret op for første gang: »Ti! Middag var William Bloch senere kom Collin Lund, de vare meget glade ved at høre [...] *Portnøglen* [...] Schousboe og Kone fra Storebeddinge, løe meget lysteligt af *Portnøglen*« (ib. 319f). Endelig skriver han 31.8. fra Basnæs til Henriette Collin: »Jeg har før jeg forlod »*Rolighed*«, skrevet endnu en Historie: *Portnøglen*, som er ganske heldig og vist vil mere Dem« (BEC IV 224).

Eventyret bygger på 1800-tallets interesse for spiritisme, specielt troen på ånder i møbler og nagler, som A bl.a. havde mødt på en herregård i Tyskland (Bemærkninger 31f). Henvisningen til Tyskland gælder hans besøg hos major Serre og hustru på godset Maxen ved Dresden. Under et ophold her i 1854 skriver A i Dagbøger 15.5.: »Vi fik en Nogle frem og skulde høre den svare, aldrig havde jeg prøvet Sligt. Det viiste sig at jeg havde stor magnetisk Kraft, der var sandeligt intet Selvbedrag, jeg kunde neppe holde den; mit Navn sagde den og da der